

שיעור א: ברייתא דר' ישמעאל והגבלת דין קל וחומר – "דיו"

Session #2: The Baraita of R. Yishmael and the Limitation of A Fortiori Reasoning – "Dayo"

- (1) משנה כתב יד קאופמן בבא קמא ב:ה
 ז. וְשׁוֹר הַמְזִיק בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, כִּיצַד? נֶגַח, נֶגֶף, נֶשֶׁךְ, רִבְעָן, בָּעֵט בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, מְשַׁלֵּם חָצִי נֶזֶק; בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: נֶזֶק שְׁלֵם, וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: חָצִי נֶזֶק.
 ח. אָמַר לָהֶם רַבִּי טַרְפוֹן:

מָה, אִם בְּמָקוֹם שֶׁהִקְלָל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, שֶׁהוּא פְטוּר,

הַחֲמִיר עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק לְשֵׁלֵם נֶזֶק שְׁלֵם,

מָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר עַל הַקֶּרֶן בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים לְשֵׁלֵם חָצִי נֶזֶק,

אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּחְמָד עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק לְשֵׁלֵם נֶזֶק שְׁלֵם?

אָמְרוּ לוֹ: דִּיּוֹ לָבֹא מִן הַדִּין לִהְיוֹת כְּנֻדוֹן:

מָה בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, חָצִי נֶזֶק, וְאִף בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, חָצִי נֶזֶק.

ט. אָמַר לָהֶם: אֲנִי לֹא אָדִין קֶרֶן מִקֶּרֶן, וְאֲנִי אָדִין קֶרֶן מִקֶּרֶן:

מָה, אִם בְּמָקוֹם שֶׁהִקְלָל עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים,

הַחֲמִיר בְּקֶרֶן,

מָקוֹם שֶׁהַחֲמִיר עֲלֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק,

אֵינוֹ דִּין שֶׁנִּחְמָד בְּקֶרֶן?

אָמְרוּ לוֹ: דִּיּוֹ לָבֹא מִן הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה כְּנֻדוֹן:

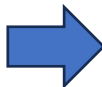
מָה בְּרִשּׁוֹת הָרֵבִים, חָצִי נֶזֶק, אִף בְּרִשּׁוֹת הַנֶּזֶק, חָצִי נֶזֶק.

4-3-2-1

- 1) Every חומר קל וחומר is built on 4 poles, 3 of which are known ("index") and 1 which is derivable ("target").
- 2) Thus, every חומר קל וחומר is built on 3 knowns and 1 unknown.
- 3) Thus, every חומר קל וחומר is built on 2 relationships, broad/narrow, strong/weak, severe/lenient etc.
- 4) Thus, every חומר קל וחומר has 1 derivation it is attempting to argue.

R. Tarfon's argument:

are שן ורגל – קל – exempt if done in public

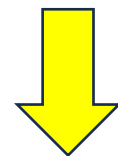
are שן ורגל חמור, pay full if done in victim's property

is חמור קרן – liable if done in public

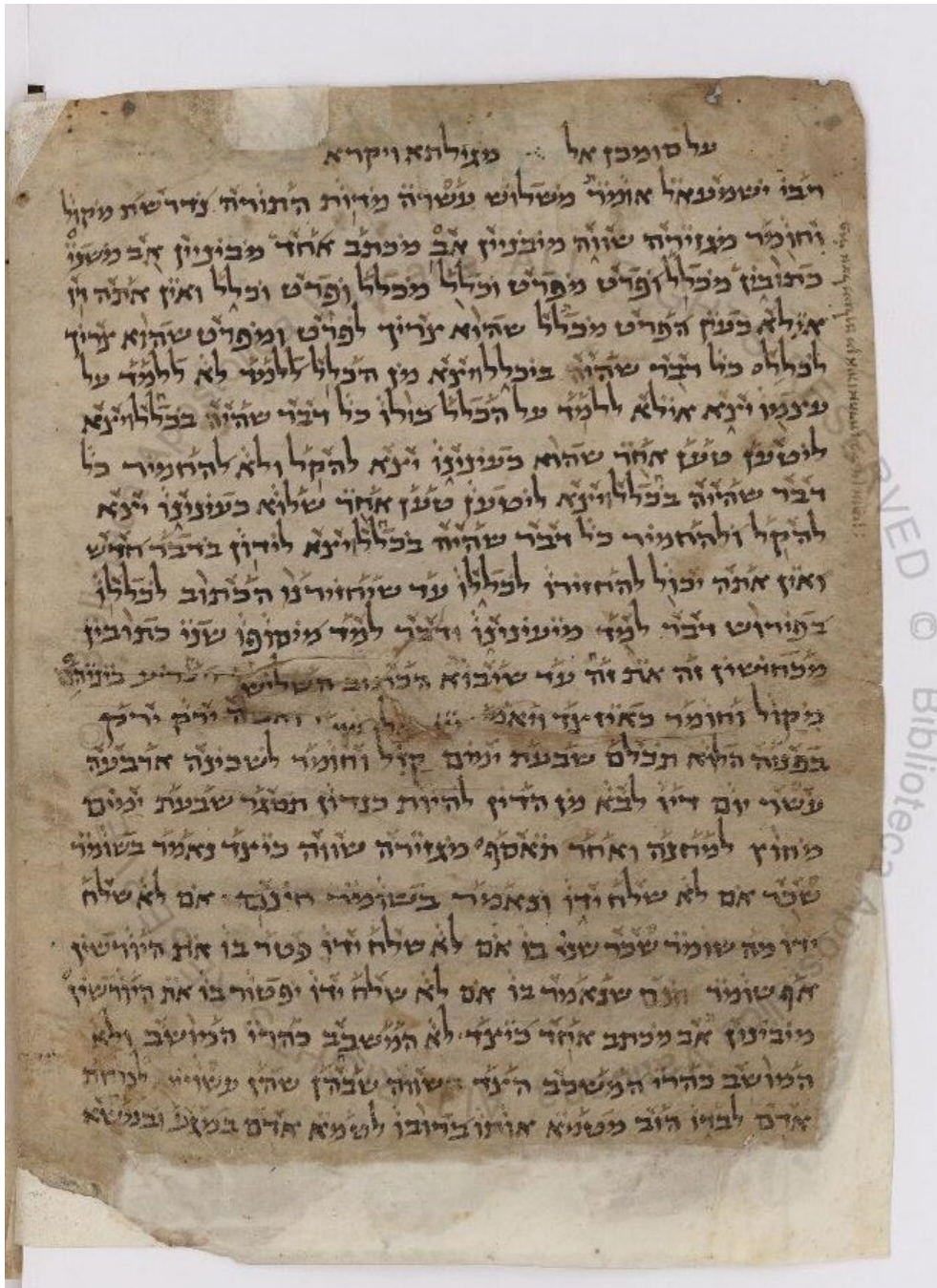

should be liable (full) if done in victim's property

(2) ספרא ברייתא דרבי ישמעאל

רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת

- (1) מקל וחומר,
- (2) מגזרה שוה,
- (3) מבנין אב מכתוב אחד,
- (4) מבנין אב משני כתובים,
- (5) מכלל ופרט מפרט וכלל,
- (6) מכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט,
- (7) מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל.
- (8) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא,
- (9) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר,
- (10) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ליטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר
- (11) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש, אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירונו הכתוב לכללו בפירוש,
- (12) דבר הלמד מעניינו ודבר הלמד מסופו
- (13) וכן שני כתובין המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם.

(ג) מקל וחומר כיצד ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים תסגר שבעת ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא **דיו לבא מן הדין להיות כנדון** תסגר מרים שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף.

מגזירה שזה כיצד נאמר בשומר שכר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ונאמר בשומר חנם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו מה בשומר שכר שנאמר בו אם לא שלח ידו פטר את הירושין אף בשומר חנם שנאמר בו אם לא שלח ידו יפטור בו את הירושין. מבנין אב מכתוב אחד כיצד לא הרי המשכב כהרי המושב ולא המושב כהרי המשכב הצד השוה שבהן שהן כלים עשויין לנוח אדם לבד והזב מטמא אותו ברובו לטמא אדם במגע ובמשא ולטמא בגדים אף כלים שהן עשויין לנוח אדם לבדו יהא הזב מטמא אותו ברובו לטמא אדם במגע ובמשא ולטמא בגדים יצא המרכב שהוא עשוי לסיבילון אחר. () מבנין אב משני כתובים כיצד לא פרשת הנרות כהרי פרשת שלוח טמאים ולא פרשת שלוח טמאים כהרי פרשת הנרות הצד השוה שבהן שהם בצו מיד ולדורות אף כל דבר שהוא בצו יהא מיד ולדורות.

מכלל ופרט כיצד מן הבהמה כלל מן הבקר ומן הצאן פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. (ח) מפרט וכלל כיצד כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה פרט וכל בהמה לשמור כלל פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט, מכלל ופרט וכלל כיצד ונתת הכסף בכל אשר תאוו נפשך כלל, בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט לומר לך מה הפרט מפורש דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע אף אין לי אלא כל דבר שהוא וולד וולדות הארץ וגדולי קרקע יצאו כמהין ופטירות.

מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל כיצד קדש לי כל בכור, יכול אף נקבה במשמע ת"ל זכר, אי זכר יכול אפילו יצאת נקבה לפניו, תלמוד לומר פטר רחם אי פטר רחם יכול אפילו לאחר יוצא דופן תלמוד לומר בכור זהו כלל הצריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל.

כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, כיצד והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו דכתיב זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים, וכשיצאו מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצאו אלא ללמד על הכלל כולו יצאו, לומר לך מה שלמים מיוחדין קדשים שקדושתן קדושת מזבח אף אין לי אלא כל דבר שקדושתו קדושת מזבח יצאו קדשי בדק הבית. (ב) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר כיצד ובשר כי יהיה בו בעורו ושחין ונרפא וכתוב או בשר כי יהיה בעורו מכות אש, והלא השחין והמכוה בכלל כל הנגעים היו וכשיצאו מן הכלל לטעון טען אחר שהוא כענינו יצאו להקל ולא להחמיר, להקל עליהן שלא ידונו במחיה ושלא ידונו אלא בשבוע אחד. (ג) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר, כיצד ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן, והלא הראש והזקן בכלל עור ובשר היו, וכשיצאו מן הכלל לטעון טען אחר שלא כענינו יצאו להקל ולהחמיר להקל עליהן שלא ידונו בשאר /בשער/ לבן, ולהחמיר עליהן שידונו בשער צהוב. (ד) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש ואי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירו הכתוב לכללו בפירוש, כיצד ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקום הקדש שאין תלמוד לומר כי כחטאת האשם הוא לכהן, אלא לפי שיצא לידון בדבר חדש בבוהן יד ובבוהן רגל ובאוזן ימנית, יכול לא יהא טעון מתן דמים למזבח, ת"ל כי כחטאת האשם הוא לכהן, הרי החזירו הכתוב לכללו בפירוש לומר לך מה חטאת טעונה מתן מזבח אף אשם טעון מתן מזבח. (ה) דבר הלמד מענינו כיצד ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא, יכול יהא טהור מכל טומאה, תלמוד לומר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם דבר למד מענינו שאינו טהור מכל טומאה אלא מטומאת נתקים בלבד. (ו) דבר למד מסופו כיצד ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם משמע בית שיש בו אבנים ועצים ועפר מטמא יכול אף בית שאין בו אבנים ועצים ועפר שמטמא, תלמוד לומר ונתן את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית, דבר למד מסופו שאין הבית מטמא עד שיהא בו אבנים ועצים ועפר. (ז) שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא השלישי ויכריע ביניהם, כיצד כתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר וכתוב אחר אומר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך, הכריע השלישי כי מן השמים דברתי עמכם מלמד שהרכין הקדוש ברוך הוא שמי שמים העליונים על הר סיני ודבר עמהם, וכן אמר דוד בספר תלים /תהלים/ ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו, הלל הזקן דרש שבע מדות לפני זקני בתירה, קל וחומר, וגזרה שוה, ושני כתובים, וכלל ופרט, וכיוצא בו במקום אחר, ודבר למד מענינו, אלו שבע מדות שדרש הלל הזקן לפני זקני בתירה. (ח) כתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו, וכתוב אחד אומר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד הכריע כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה הענן שם לא היה משה נכנס לשם נסתלק הענן היה נכנס ומדבר עמו, רבי יוסי הגלילי אומר הרי הוא אומר ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל וכך הפסוק אומר ושכותי כפי עליך עד עברי מלמד שנתנה רשות למלאכים לחבל, וכך הפסוק אומר אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי, כשישוב אפי יבואו אל מנוחתי.